

בס"ד **ויצא: האם מותר לקחת שכר על לימוד תורה (ודיני יששכר וזבולון)**

פתיחה

בפרשת השבוע מסופר, שיעקב עבד את לבן שבע שנים תמורת רחל, אך כאשר התעורר בבוקר לאחר החתונה גילה שלבן רימה אותו, ונתן לו את לאה (כט, כה). הפרשנים במקום תמהו, מדוע יעקב לא גירש את לאה כאשר גילה שלבן רימה אותו:

א. **המדרש** (לא) כתב, שיעקב אכן תכנן לגרש אותה, אבל לאחר שנולדו להם ילדים החליט להשאיר אותה (למען הילדים). הקושי בפירוש זה הוא שיעקב יכול היה לגרש אותה לפני שנולדו הילדים. ב. **האברבנאל** (כט, כ) כתב, שזאת הסיבה שלבן הזמין הרבה אנשים לחתונה, כדי שיעקב יתבייש לגרש אותה לאחר מכן, וככל הנראה יעקב אכן התבייש, ובלשונו:

"ולבן אסף את כל אנשי העיר ויעש משתה לכבוד החופה. והסתכל ברמאות לבן, שלחופת לאה אסף את כל אנשי המקום ועשה להם משתה ולא עשה כן בחופת רחל, לפי שאם יעקב ירצה לגרש את לאה בהרגישו בה יגונה עניינו בעיני כל העם שנאספו בחופתו, ואולי שמפני זה ימנע לגרשה" (הקושי בפירושו, שאם יעקב לא ידע שזאת לאה בחתונה, למה שכולם ידעו?!).

ליעקב בוודאי היה מותר לקחת שכר עבור עבודתו, בעקבות כך נעסוק השבוע בשאלה, האם מותר לרב לקחת שכר על כך שהוא מלמד תורה. כמו כן נעסוק בדיני יששכר וזבולון ובשאלות, כיצד מתחלק השכר, האם אפשר למכור מצוות וכדומה.

1. שכר לימוד תורה

הגמרא במסכת נדרים (לז ע"א) עוסקת בשאלה, האם מותר לראובן ללמד את שמעון בחינם תורה, לאחר ששמעון נדר שלא ייהנה מראובן. למסקנה, הגמרא מחלקת בין הלימוד של שמעון עצמו ללימוד של ילדיו:

ללמד את שמעון עצמו בחינם מותר, מכיוון שבכל מקרה אסור לראובן לקחת שכר על לימוד תורה (כמו שהקב"ה נתן את התורה בחינם, כך צריך ללמדה בחינם). לעומת זאת, כאשר ראובן מלמד את ילדיו של שמעון, בנוסף ללימוד התורה הוא שומר על ילדיו, ודבר זה עולה כסף - בכך שהוא עושה זאת בחינם נמצא ששמעון נהנה מראובן.

שכר על דברי דרבנן

א. הגמרא מוסיפה, שלדברי אחד מהאמוראים אסור גם ללמד טעמים, מכיוון שהם מדאורייתא. בעקבות כך הבין **ההגהות מיימוניות** (ת"ת א, ה), שבמידה ואדם מלמד תורה שייסודה מדרבנן (למשל הלכות מוקצה) - מותר לו לקחת שכר על הלימוד, וכך פסק **הרמ"א** (יו"ד רמז, ה): "וכל חידושי סופרים, דהיינו מה שנתקן מדרבנן, מותר ליטול שכר ללמדו".

ב. מדברי שאר הראשונים, נראה שחלקו על ההגהות מיימוניות. הם סברו, שאין כוונת הגמרא לומר שדינים מדרבנן מותר ללמד בשכר, ודווקא טעמים שמדאורייתא אסור. כוונת הגמרא לומר, שבגלל שלימוד טעמים מהווה מצוות לימוד תורה אסור ללמדם בשכר, וכך פסקו **השולחן ערוך** (שם) ו**ערוך השולחן** (רמז, יח) שאין הבדל בין לימוד דינים מדאורייתא לדרבנן.

שכר לרב

אם כן כפי שראינו, מפשט דברי הגמרא בנדרים עולה שאסור לקחת שכר על לימוד תורה (על דאורייתא לכולי עלמא, ועל דרבנן מחלוקת). כמו כן המשנה במסכת אבות (ד, ה) מביאה את דברי רבי צדוק האומר, שאסור לעשות את התורה קרדום לחפור בו. עוד מוסיפה המשנה את דברי הלל הזקן, שכל המשתמש בתורה לצרכו - חולף מהעולם.

א. בעקבות המקורות הנ"ל פסק **הרמב"ם** (תלמוד תורה ג, י), שאסור לקחת שכר על לימוד תורה, וגינה בחריפות את הלוקחים שכר על לימוד תורה וכתב, שהם מחללי שם שמים, מבזי הדת ומכבים את מאור התורה. כמו כן הוסיף הרמב"ם ראייה לדבריו, שהתנאים והאמוראים היה להם מקצוע (ר' יוחנן סנדלר, הלל חוטב עצים וכדומה) - מוכח שאסור להתפרנס מלימוד תורה, ובלשונו:

"כל המשים על לבו שיעסוק בתורה ולא יעשה מלאכה ויתפרנס מן הצדקה הרי זה חילל את השם וביזה את התורה וכיבה מאור הדת, וגרם רעה לעצמו ונטל חייו מן העולם הבא. לפי שאסור ליהנות מדברי תורה בעולם הזה... וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטילה וגוררת עון, וסוף אדם זה שיהא מלסטם את הבריות (ועיין הלכות מזוזה ה, ד)".

הרמב"ם הקשה על עצמו, אם כן, מדוע כאשר באים שאול המלך ונערו אל שמואל הנביא (שמואל ט, ז - ח) לחפש את האתונות, הם מביאים לו מתנה? הרי דבר זה אסור! הוא תירץ, שכמו שמשפחה מתארכת אצל משפחה היא נותנת לה מתנה כהוקרת תודה על האירוח, כך היה עם שמואל, אך בוודאי שהוא לא לקח מהם כסף כתשלום לשירותיו (ועיין **רמ"א** יו"ד רמז, כא וט"ז ס"ק ז).

יש להוסיף, שגם לדעת הרמב"ם במקום 'בטלה דמוכח', מותר לרב לקחת שכר על כך שהוא מלמד תורה. הגמרא במסכת כתובות (קה ע"א) כותבת, שמותר לדיין לקחת שכר, לא כתשלום על עבודתו, אלא כשכר בטלה, דהיינו, שאם אותו רב משמש לדוגמא כנגר, ומוציאים אותו לדין תורה באמצע עבודתו - מותר לשלם לו על כך (ועיין הערה¹).

ב. **הכסף משנה** (שם) חלק על הרמב"ם וסבר, שבמקום צורך מותר לקחת שכר על לימוד תורה, וכפי שנהגו כל חכמי ישראל לאורך הדורות. בטעם ההיתר נימק, ש'עת לעשות לה' הפרו תורתך', דהיינו היתר בלית ברירה - אם לא יקבלו כסף תמורת הלימוד, יאלצו ללכת לעבוד והתורה תשכח, וכך פסקו **הש"ך** (רמז, ה), **החתם סופר** (חו"מ קסד) ו**האגרות משה** (ב, קטז), ובלשונו:

"ואף אם לדינא הלכה כדעת הרמב"ם, הסכימו חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאילו לא היה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה לא היו יכולין לטרוח בתורה כראוי והייתה התורה משתכחת מישראל, ובהיותה מצויה יוכלו לעסוק ויגדיל תורה ויאדיר והוא לשון הכסף משנה בפרק מתלמוד תורה הלכה י', וכן הביא מהמהרש"ל²".

¹ **התוספות** (בכורות כט ע"א ד"ה מה) כתבו, שבמידה ואדם עוזב את כל עיסוקיו כדי ללמוד תורה ושיוכל לשמש בעתיד כרב, נחשב דין זה כבטלה דמוכח, שמתירה לרב לקבל שכר לכתחילה, וכך פסק גם **הרא"ש** (שם, ה) ובעקבותיהם **השולחן ערוך** (יו"ד רמז, ה). הרמב"ם ככל הנראה חלק על כך וסבר, שבטלה דמוכח נחשבת רק כאשר לוקחים את הרב ממש מעבודתו, ולא שהוא ימנע מעבודה בעתיד.

² יש לציין, שהרמב"ם בפירוש למשנה מודה שרבים מחכמי הדורות נהגו לקבל שכר תמורת עבודתם, אך הוא כותב שמדובר בדבר אסור: "וליודעי גם כן שדבריי בו לא יאותו לרוב הגדולים בתורה, ואולי לכולם, אבל אומר ולא אחוש, מבלי לשאת פנים למי שקדם ולא למי שנמצא".

את דברי המשנה באבות ממנה הוכיח הרמב"ם את דבריו פירש הכסף משנה, שאין הכוונה שאסור כלל לקחת שכר על לימוד תורה, אלא שבמידה ואדם נוטל שכר על לימודו רק כדי שיהיה עשיר וכדומה, אז יש בכך בעיה, אבל במידה והוא נוטל שכר כדי שיוכל ללמוד תורה - מותר. כמו כן הוא טען, שהלל הזקן עבד כחוטב עצים רק לפני שהוא התמנה כרב ולא אחר כך.

ג. גישה שלישית מופיעה בדברי **התשב"ץ** (א, קמד). בעוד שהכסף משנה טען שאפשר לתלמידי חכמים לקבל שכר על לימודם משום עת לה' הפרו תורתך ולא לכתחילה, טען התשב"ץ שמותר להם לכתחילה לקחת שכר, וכן מצווה על הציבור לפרנס תלמידי חכמים. ראיות לדבריו (כחלק מעוד ראיות) הביא ממספר מקורות בגמרא מהם עולה שהעשירו תלמידי חכמים.

נראה שההבדל בין שיטתו לשיטת הכסף משנה (ורוב הפוסקים) הוא, שבעוד שהם מסייגים את ההיתר לקחת שכר רק במקום בו אין ברירה, ובמקרה בו יש לרב מספיק כסף ברמה הבסיסית אסור לו לקחת (גם במקום בטלה דמוכח (שו"ע הרב)). לדעת התשב"ץ אפשר לקחת שכר משמעותי, אפילו כאשר יש לרב כסף ממקום אחר (אך כמובן שאין כוונתו להתיר הנהגות, עיין הערה³).

2. יישכר זבולון

למרות שכפי שראינו הרמב"ם התנגד לקבלת שכר על לימוד תורה, נראה שישנו מקרה בו הרמב"ם מודה שאפשר לקבל שכר - 'הסכם יישכר זבולון'. המקור לדין זה מופיע כבר בגמרא במסכת סוטה (כא ע"א) ובמדרש (נשא ז, כד) הכותב, שנשיא שבט זבולון זכה להקריב שלישי (אחרי יהודה ויששכר) מבין הנשיאים, מכיוון שפרנס את יושכר שלמד תורה, ובלשון המדרש:

"למה זכה זבולון להקריב שלישי? לפי שחיבב את התורה והרחיב ידיו לפזר ממנו ליששכר כדי שלא יצטרך שבט יששכר לפרנסה ולא יתבטל מלעסוק בתורה, לפיכך זכה זבולון להיות שותף לתורה והיה חבירו של יששכר ולכך הקריב אחריו ואחר יהודה לקיים מה שנאמר (משלי יח) מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו."

דין זה נפסק להלכה בשולחן ערוך ברמ"א (רמז, א) - מי שאינו יכול ללמוד, ייתן לאחרים פרנסה והם ילמדו, והוא יהיה שותף עמם בשכרם. כפי שמביא הרמ"א בשם רבינו ירוחם, אי אפשר למכור את השכר של מצוות ולימוד תורה שכבר נלמדו ונעשו, אלא רק את הלימוד להבא, וכך פסק מהר"ם אלשקאר (ס' קא) בשם רב האי גאון.

שותפות או עזרה

נחלקו הפרשנים כיצד יש לפרש את הסכם ייששכר וזבולון, האם מדובר בשותפות ממש, או רק סיוע ללומדי תורה:

א. דעת האגרות משה (יו"ד ד, ז) שמדובר בהסכם לכל דבר ועניין, יששכר מוכר לזבולון את שכר לימוד התורה. כך הוכיח מדברי המדרש שראינו לעיל הכותב 'לפיכך זכה זבולון להיות שותף לתורה', משמע שהם שותפים לכל דבר ועניין. כמו כן בעקבות כך ביאר, שרק אם זבולון נותן ליששכר מחצית מכספו ההסכם חל - ככל הסכם בין שותפים שחולקים בשווה.

ב. **רב האי גאון** סבר (מובא במהר"ם לעיל), שאי אפשר למכור או להשתתף בשכר רוחני, כיוון שאין שווי גשמי ללימוד תורה. הוא ביאר, שזבולון לא זוכה בשכר לימוד תורה של יששכר, אלא שיש לו שכר על כך שהוא עוזר לו ללמוד תורה. באותה מידה אם זבולון יעזור ליששכר לקיים מצוות הוא יקבל שכר, ואין הבדל בין הדינים.

ג. **הרב אשר וייס** (קובץ דרכי הוראה י') קיבל את הנחתו של רב האי גאון שאי אפשר למכור שכר רוחני, אך בכל זאת פירש ששניהם זוכים בשכר לימוד התורה. כיצד? הוא ביאר, שמכיוון וליששכר יש את אפשרות ללמוד בזכות זבולון, חידשה התורה שזה נחשב כאילו גם זבולון לומד עם יששכר, ואז מובן מדוע שניהם זוכים בשכר לימוד תורה לעולם הבא, ובלשון כותב הקובץ:

"ומרן הגאב"ד שליט"א (= הרב אשר וייס) ביאר, שנראה לכולי עלמא שעל ידי שזבולון נוטל על עצמו לדאוג לכל צרכי יששכר בכך הו' כשותפים ממש בעצם התלמוד, דכיון שיששכר לומד תורה על ידי עזרתו של זבולון הו' ליה כאילו זבולון לומד עימו והוא שותף לו בעצם התלמוד, אך לכולי עלמא אין כאן מכירה של שכר העולם הבא."

נפקא מינה אפשרית למחלוקת תהיה בשאלה, האם יהיה אפשר למכור שכר מצווה (שאיננה לימוד תורה). לפי השיטות הסוברות שקבלת השכר נובעת בעקבות כך שזבולון עוזר ליששכר ללמוד תורה, אי אפשר למכור שכר המצווה (אך אפשר לעזור לקיום מצוות). לעומת זאת, אם מבינים את ההסכם כשותפות רגילה, יש מקום לומר שלא רק בלימוד תורה הסכם זה תקף, אלא בכל המצוות.

נפקא מינה נוספת הביא **הרב אשר וייס** (שם). הוא טען (וכהמשך לשיטתו לעיל), שכיוון והסכם יששכר וזבולון מהווה חידוש מיוחד, רק כאשר אחד עובד והשני מפרנס חל ההסכם, אבל במידה ושניהם לומדים אך אחד מפרנס את חברו, הוא לא זוכה בחלק חברו, כיוון שגם הוא כיששכר (אך יש לו שכר על תמיכה בלימוד תורה). לשיטות הסוברות שמדובר בקניין רגיל של שכר לימוד תורה, כמובן שזה לא משנה אם המפרנס לומד או לא לומד, העיקר שבסופו של דבר העשיר מחזיק את העני ומאפשר לו ללמוד.

חלוקת השכר

נחלקו הפוסקים, כיצד מתחלק שכר לימוד התורה בין יששכר לזבולון. מדברי הרמ"א (יו"ד רמז, א) (**והש"ך** (שם, ב) עולה, שמדובר בחלוקה של השכר, ככל שותפות בה חולקים, וכן פסק **האגרות משה** (יו"ד ד, ז). לעומת זאת, **ההפלאה** בפתיחה לספרו כתב, שיששכר אינו מפסיד משכרו לזבולון, אלא "משל למי שמדליק נר מנר שאין מחסור לאורו", וכן כתב **הרב עובדיה** (יבי"א יו"ד ז, ז). מכל מקום, בין כך ובין כך כתבו **האגרות משה** (שם) ו**הרב עובדיה** (שם), שעדיף ללמוד כל היום ולחלוק את השכר עם עוד אדם, מאשר ללמוד פחות ולצאת לעבוד, ואדם צריך ללמוד לשם שמים, ולא עם מחשבות על שכר וכדומה.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה כדי שעוד אנשים יקראו...⁴

³ הגמרא במסכת בכורות (כט ע"א) כותבת, שאסור לקחת שכר על הזאת מי החטאת (מכיוון שמדובר בעבודת המקדש), אבל על הבאת מי החטאת מותר, מכיוון שזה לא חלק מגוף הטהרה עצמה. הוא הדין שיהיה מותר לרב לקחת שכר על הטורח בנסיעה וכדומה, מכיוון שאין כאן שכר עבור הלימוד ממש, וכך פסק **ערוך השולחן** (ח"מ ט, ז) ונראה שגם הרמב"ם יודה בכך.

⁴ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com